

Den auktoritära personligheten

Anders Ramsay

SAMMANDRAG: Anders Ramsays artikel är en grundlig genomgång av boken *The Authoritarian Personality* och det forskningsprojekt, *Studies in Prejudice*, som den var en del av. Han tecknar bakgrunden i hur Max Horkheimers Institut für Sozialforschung, i exil i USA under andra världskriget med pengar från American Jewish Committee och tillsammans med andra forskargrupper i det nya landet, utarbetade och genomförde ett stort forskningsprogram om antisemitism, fördomar och auktoritära böjelser. Allt för att kartlägga den mentalitet som utgjort en förutsättning för fascismens framgångar på den europeiska kontinenten – förutsättningar som också verkade finnas på andra sidan Atlanten. Men framför allt går han igenom själva *The Authoritarian Personality*: hur studien byggdes upp av attitydundersökningar, psykologiska tester och djupintervjuer, hur analysen av det insamlade materialet gick till och vad författarna menar att de kommer fram till gällande en auktoritär personlighet. Ramsay tar också upp den kritik som allt sedan publiceringen riktats mot verket. Sist i artikeln introducerar han undersökningens berömda typologi och därmed också det kapitel ur boken av Theodor W. Adorno som följer som nästa artikel i det här tidskriftsnumret.

NYCKELORD: Frankfurtskolan; kritisk teori; antisemitism; fördomar; attitydundersökning; auktoritära attityder; fascism.

PUBLICERINGSHISTORIK: Artikeln är en sammanställning och lätt omarbetning av de delar i Anders Ramsays doktorsavhandling, *Upplysningens självreflexion: Aspekter av Theodor W. Adornos kritiska teori* (Sociologiska institutionen, Lunds universitet 2005), som berör *The Authoritarian Personality*.

ANDERS RAMSAY är lektor i sociologi vid Mittuniversitetet.

E-POSTADRESS: anders.ramsay@miun.se

FÖRSLAG PÅ KÄLLANGIVELSE:

Ramsay, Anders (2023) "Den auktoritära personligheten", i *Den auktoritära personligheten. Det vita fältet IV*, specialnummer av *Arkiv. Tidskrift för samhällsanalys*, nr 16, s. 25–46. <https://doi.org/10.13068/2000-6217.16.1>

© Författaren/Arkiv förlag & tidskrift 2023 (publicerad 23 november 2023)

Artikeln distribueras enligt en upphovsrättslicens från Creative Commons: erkännande, icke-kommersiell, inga bearbetningar, som medger icke-kommersiell användning och spridning i oförändrat skick så länge källan anges.

Arkiv. Tidskrift för samhällsanalys är en sakkunniggranskad vetenskaplig tidskrift för samhällsvetenskap och historia. Samtliga artiklar publiceras fritt tillgängliga på:

www.tidskriftenarkiv.se

Beständig länk: <https://doi.org/10.13068/2000-6217>

Den här artikeln finns tillgänglig i följande format:

PDF: via beständig länk, <https://doi.org/10.13068/2000-6217.16.1>

TRYCK: ingår i bokutgåva av numret, ISBN: 978 91 7924 384 5

Grafisk utformning och sidnumrering är identisk i pdf och tryck.

Samtliga artiklar i nr 16 (2023), *Den auktoritära personligheten. Det vita fältet IV*, nås via beständig länk, <https://doi.org/10.13068/2000-6217.16>

REDAKTION FÖR NUMRET:

Mats Deland, Paul Fuehrer, Erik Hansson & Anders Ramsay

Arkiv. Tidskrift för samhällsanalys

ISSN: 2000-6217 (för elektronisk resurs)

ISSN: 2000-6225 (för tryckta nummer)

ges ut av

Stiftelsen Arkiv för främjande och spridning
av samhällsvetenskaplig och historisk forskning

genom

Arkiv förlag & tidskrift

Box 1559

SE-221 01 Lund

BESÖK: Stora Gråbrödersgatan 17 a

TELEFON: 046-13 39 20

ARKIV FÖRLAG: arkiv@arkiv.nu · www.arkiv.nu

TIDSKRIFTEN ARKIV: red@tidskriftenarkiv.se · www.tidskriftenarkiv.se

ANSVARIG UTGIVARE & CHEFREDAKTÖR: Sven Hort

ADMINISTRATIV REDAKTÖR: David Lindberg

REDAKTÖRER: Majsa Allelin, Per Dannefjord, Lisa Kings,

Zhanna Kravchenko, Anna-Maria Sarstrand Marekovic

Den auktoritära personligheten

ANDERS RAMSAY

I början av 1940-talet lyckades Institut für Sozialforschung, i en period när de egna ekonomiska fonderna sinade, etablera kontakt med American Jewish Committee (AJC) som extern finansiär, vilket ledde till Frankfurt-skolans genomslag i en bred vetenskaplig offentlighet med sitt kanske mest lyckade försök någonsin att kombinera samhällsteori och empirisk forskning. Studies in Prejudice, som projektet hette, resulterade i fem större studier, huvudsakligen centrerade kring psykologiska och historiska aspekter av antisemitismen. Den mest berömda av dem, *The Authoritarian Personality*, författades av Theodor W. Adorno, Else Frenkel-Brunswik, Daniel J. Levinson och R. Nevitt Sanford, och publicerades 1950.¹

The Authoritarian Personality är ett av efterkrigstidens mest uppmärksammade samhällsvetenskapliga verk. Det redovisar ett projekt som utfördes mellan 1944 och 1949 som ett samarbete mellan Institut für Sozialforschung och en forskargrupp i Berkeley, Berkeley Public Opinion Study Group. Berkeleygruppen bestod från början av psykologen Sanford och hans yngre assistent Levinson. De båda hade redan i januari 1943 med ett mindre anslag påbörjat ett projekt om antisemitismens

1. Adorno et al. 1950.

Artikeln är en sammanställning och lätt omarbetning av de delar i min doktorsavhandling som berör *The Authoritarian Personality*, se Ramsay 2005.

psykologiska rötter.² Via Frenkel-Brunswik, som var flykting från Österrike och ingick i Berkeleygruppen från och med hösten samma år, fick de året därefter kontakt med Max Horkheimer som arrangerade samarbetet med sitt institut och mobiliserade mer medel från AJC.³ Därmed inträdde också Adorno i gruppen, vilket blev avgörande för projektets utveckling.⁴

Redan några månader efter utgivningen av den publikationsserie boken ingår i, *Studies in Prejudice* (1949–50), som omfattar resultaten av hela forskningsprojektet,⁵ skrev tidskriften *Commentary*: ”Serien på fem volymer [...] har omedelbart erkänts som en milsten, inte bara för studiet av gruppfördomar, utan allmänt i amerikansk vetenskap.” ”*Studies in Prejudice*” var ”det största forskningsprojekt som någonsin genomförts om antisemitismens natur” och det förutspåddes att särskilt resultaten från *The Authoritarian Personality*, ”om personlighetsstrukturen hos hatrörelsernas möjliga följare kommer att påverka diskussionen och inspirera forskning och skrivande under många år”.⁶

2. Levinson & Sanford 1982, s. v–vi.

3. Wiggershaus 1986, s. 400. Frenkel-Brunswik övertygade Horkheimer om att Sanford var en lämplig samarbetspartner med argumentet att han var ”öppen för ’europiska idéer’”.

4. Levinson och Sanford framhåller tillbakablickande särskilt Adornos insats: ”Adornos ankomst ledde till att vårt arbete utvidgades och fördjupades” (Levinson & Sanford 1982, s. v).

5. Förutom Adorno et al. 1950 ingår Bettelheim & Janowitz 1950; Löwenthal & Guterman 1949; Ackerman & Jahoda 1950; samt Massing 1949. Av de övriga bidragen är Löwenthals och Gutermans studie av amerikanska högeragitatorer den som ligger närmast *The Authoritarian Personality* i sin teoretiska ansats. Den hade föregåtts av ett antal pilotstudier, bland annat Adornos då opublicerade studie av en radioagitator på västkusten, skriven 1943 och publicerad postumt i *Gesammelte Schriften* (se Adorno 2003). Betydelsen av Adornos arbete framhävs i förordet (Löwenthal & Guterman 1949, s. xvi). Massings bok är en historisk studie som behandlar 1800-talets tyska och österrikiska politiska antisemitism. Ackerman och Jahoda liksom Bettelheim och Janowitz är mer traditionella socialpsykologiska undersökningar. De utfördes utan medverkan från Institut für Sozialforschung och ligger längre från dess teoretiska synsätt. Bettelheim och Janowitz kommer till exempel fram till slutsatser om antisemitism som uttryck för anti-konformism som går tvärt emot slutsatserna i *The Authoritarian Personality*.

6. Redaktionell kommentar under avdelningsrubriken ”The Study of Man”, Glazer 1950, s. 573.

Det var en förutsägelse som skulle visa sig riktig. Boken blev diskuterad och granskad som få andra samhällsvetenskapliga arbeten och under 1950-talet levererade eller åtminstone inspirerade den några av de oftast tillämpade teserna och testmetoderna i empirisk psykologi och socialpsykologi. Fyra år efter bokens utgivning utkom en volym helt ägnad åt kritisk granskning och vidareutveckling av *The Authoritarian Personality*.⁷ Två stycken större litteraturoversikter presenterades i facktidsskrifter innan decenniet var över.⁸ Den ena av dessa kunde, utan några pretentioner på att vara heltäckande, presentera 230 vetenskapliga titlar publicerade fram till 1956, vilka relaterade sig till *The Authoritarian Personality*.⁹ Erkännandet och inflytandet inskränkte sig inte till den vetenskapliga världen. Tillbakablickande skrev Richard Christie och Peggy Cook att ”få senare arbeten har haft en effekt på den professionella publiken och allmänheten som kan jämföras med *The Authoritarian Personality*”.¹⁰

Fördomar och personlighetsstruktur

Idén bakom studien var att undersöka de socialpsykologiska förutsättningarna för den totalitära villfarelsen, vilka enligt studien visat sig vara i viss mån oavhängiga av ekonomiska, politiska och geografiska omständigheter. En idé från den tidigare medarbetaren Erich Fromms undersökning av tyska arbetare och tjänstemän om sambandet mellan politisk ideologi och psykologisk konstitution prövas här i en ny kontext.

Ett par invändningar som ofta infinner sig är att Institut für Sozialforschung för det första nu gett upp sitt ursprungliga materialistiska forskningsprogram. Marxismen förklädd till kritisk teori har nu ersatts av psykoanalys och man gör sig, för det andra, skyldig till en psykologisk reduktionism genom att förklara uppkomsten av totalitära system enbart

7. Christie & Jahoda 1954.

8. Titus & Hollander 1957; Christie & Cook 1958. Kritik av *The Authoritarian Personality* och referat och diskussion av flera uppföljningsstudier tas även upp i Brown 1965, kapitel 10.

9. Christie & Cook 1958.

10. Christie & Cook 1958, s. 171 (min kursivering). Apropå den mångfasetterade kritiken av verket skriver de: ”det är en av de få böcker som är kända för att ha kritiserats innan de publicerades” (s. 171).

utifrån personligheten. Författarna till *The Authoritarian Personality* gar-
derar sig redan från början mot sådana invändningar.

... personligheten kan betraktas som en *determinant* för ideologiska preferen-
ser. Personligheten ska dock inte hypostaseras som det som i slutändan bestäm-
mer. Långt ifrån att vara något som är givet från början, som förblir fixerat
och påverkar den omgivande världen, utvecklas personligheten under intryck av
den samhällliga totalitet där den förekommer. Enligt den nuvarande teorin är
effekten av de omgivande krafter som påverkar individen i allmänhet starkare ju
tidigare i individens livshistoria de har sin påverkan. De främsta influenserna på
den personliga utvecklingen uppkommer under barnets fostran som den utförs
inom familjens ram. Vad som händer här påverkas på ett grundläggande sätt av
ekonomiska och sociala faktorer [...] råa ekonomiska faktorer påverkar direkt
föräldrarnas beteende gentemot barnet.¹¹

Det är för all del en marxism som närmast skurits ner till trivialiteter
genom att omskrivas som ”samhällelig totalitet”, ”omgivande krafter”
och ”råa ekonomiska faktorer”. Men det viktiga är att psykologiska för-
ändringar fortfarande uppfattas som resultat av samhällliga föränd-
ringar, vilka slår igenom även hos den enskilde. I enlighet med psyko-
analysen är dessa effekter som starkast i barndomen. Däremot skall inte
totalitära tendenser förstås som sprungna ur en medfödd personlighet.
Intresset gäller snarare detta socialpsykologiska kraftspel mellan den
enskilde individen och samhället än den individuella psykologin.

De frågeformulär som delades ut ställde explicita frågor dels om åsikter
i aktuella politiska och ekonomiska angelägenheter, dels om hur respon-
denterna förhöll sig till etniska och religiösa minoriteter. Dessutom ställ-
des, liksom i Fromms tidigare undersökning, frågor som berörde åsikter
och förhållningssätt som inte har direkt att göra med politik eller för-
domar. Dessa frågor kunde röra synen på ungdomen, sexualitet, vän-
skap, vidskepelse, arbete, utbildning, litteratur, kriminalitet med mera.
Genom att studera mönster i de samlade svaren på denna typ av frågor
menade projektet sig kunna komma åt underliggande personlighetsdrag
som avslöjar auktoritära tendenser. Resultatet visar att det finns högre
samband mellan psykologiskt motiverade böjelser och explicita fördomar
än mellan politiska övertygelser och medvetna fördomar. Personlighets-

11. Adorno et al. 1950, s. 5–6.

strukturen är alltså mer avgörande för om en människa är benägen att falla offer för hatpropaganda och förfölja svagare grupper än om hon har konservativa eller rent av reaktionära åsikter. Utifrån svaren på frågorna placerades respondenterna på olika skalor som bland annat mätte auktoritära tendenser. Genom att välja ut ett antal personer som hamnade på skalornas extrema poler för djupintervjuer, alltså en grupp av extremt fördomsfulla och en grupp av relativt fördomsfria, kunde man kontrollera resultaten och fördjupa bilden av intervjupersonerna.

Adorno är emellertid medveten om att uppdelningen i fördomsfulla och fördomsfria i sig är en stereotypi av det slag som den auktoritära personligheten uppvisar. Det schematiska tänkande som karaktäriserar den auktoritära personligheten kan emellertid också återfinnas hos fördomsfria människor, vilket Adorno förklarar som ett allmänt kulturellt mönster till följd av tilltagande mekanisering och byråkratisering.¹²

The Authoritarian Personality

Författarna till *The Authoritarian Personality* är intresserade av om det finns en *potential* för stöd till och deltagande i totalitära rörelser som kan bestämmas på psykologisk väg, ”den *potentiellt fascistiska* individen, den vars struktur [personlighetsstruktur] är sådan att den gör honom särskilt mottaglig för antidemokratisk propaganda”.¹³ Den övergripande hypotes som framför allt leder författarna är

... att individens politiska, ekonomiska och sociala övertygelser ofta formar ett brett och sammanhängande mönster, som om det binds samman av en ”mentallitet” eller ”anda”, och att detta mönster är ett uttryck för djupt liggande trender i hans personlighet.¹⁴

Hypotesen undersöks genom en kombination av en rad olika metodologiska angreppssätt. Mest kända är de olika skalmodeller som konstruerades för att mäta olika attityder hos de intervjuade: antisemitism (A-S-skalan), etnocentrism (E-skalan), politisk-ekonomisk konservatism

12. I en text från 1952, se Horkheimer & Adorno 2003, s. 371.

13. Adorno et al. 1950, s. 1.

14. Adorno et al. 1950, s. 1.

(PEC-skalan) och antidemokratiska tendenser (F-skalan, där F står för fascism). Dessa skalor tillkom med hjälp av frågeformulär, men studien arbetar också med psykologiska bildtest och kvalitativa analyser av intervjuer som utförts av professionella psykologer.

De fjärdedelar i gruppen av respondenter som hamnat högst respektive lägst på skalorna, vilka författarna kallar *high scorers* och *low scorers*, valdes sedan ut för djupintervjuer, alltså de mest och de minst antisemitiska, etnocentriska, konservativa och potentiellt antidemokratiska bland de svarande. I dessa kvalitativa intervjuer (som behandlas i de av Adorno själv författade kapitlen) nyanseras ytterligare bilden av försökspersonerna.

Avsikten med projektet *Studies in Prejudice* var, som också namnet säger, att studera fördomar, i första hand antisemitismen. Efter hand kom emellertid temat att vidgas och behandla social diskriminering och fördomar i allmänhet.¹⁵ *The Authoritarian Personality* utgår från en hypotes om ett intimt samband mellan individers politiska, ekonomiska och sociala övertygelser. Dessa olika moment utgör tillsammans ett sammanhängande mönster, en ”anda” eller en ”mentalitet”, vilken uttrycker djupare tendenser i personligheten.¹⁶ Vilka *ideologier*, definierade som oavhängigt av varje individ existerande system av åsikter, attityder och värden,¹⁷ som en person ansluter sig till, är en fråga om individens behov och hur och i vilken grad dessa blivit tillfredsställda eller frustrerade. Författarna framhäver att man bör föreställa sig ideologier och behov som en organiserad helhet eller totalitet, men att de likväl kan studeras åtskilda.¹⁸ När vi härleder ideologier till djupare tendenser i personligheten, så utgörs detta personlighetens ”inre” inte av något medfött eller

15. Se den ursprungliga formuleringen av projektet i Institut für Sozialforschung 1941. Detta projektutkast låg till grund för projektet som finansierades av American Jewish Committee, men denna ursprungliga plan blev, som man kan se av resultatet, ordentligt modifierad. Så föll till exempel en socialhistorisk del om antisemitismen under korstågen, reformationen och franska revolutionen bort, liksom en idéhistorisk del om antisemitismen i den franska upplysningen, i den tyska idealismen och i fransk romankonst. Inte heller en skisserad plan för en experimentfilm förverkligades.

16. Adorno et al. 1950, s. 1.

17. Adorno et al. 1950, s. 2.

18. Adorno et al. 1950, s. 2.

någon ”natur” (som exempelvis i föreställningar om ”ras” eller ”folk”), utan av en *personlighetsstruktur* som är en produkt av individens förflutna, av hur hans eller hennes behov blivit tillfredsställda eller otillfredsställda i individens historia.¹⁹

Utgångshypotesen undersöktes särskilt med avseende på potentiella anhängare till fascistiska rörelser, i betydelsen auktoritära, högerorienterade politiska rörelser med politiska program riktade mot judar och/eller andra etniska (minoritets)grupper. Projektet antog att dessa potentiella anhängare har en personlighetsstruktur som gör dem särskilt mottagliga för antidemokratisk propaganda.²⁰ Det antogs också att de – man avsåg och undersökte endast vita, kristna amerikaner – mer eller mindre öppet eller dolt inför sig själva och andra hyser fördomar och antipatier mot judar, svarta och andra etniska grupper. Det rör sig alltså inte om individer som är aktiva och organiserade fascister, utan om ”subjekt vars åskådningssätt var sådant att det indikerade att de utan vidare skulle acceptera fascism om det skulle bli en stark och respektabel social rörelse”.²¹ Vad som undersöks är alltså en psykologisk *potential*, men inte ett kausalt förhållande som förklarar enskilda historiska fall av fascistiska rörelser. Avsikten är alltså *inte* att förklara fascismens *uppkomst* eller förintelsen av de europeiska judarna utifrån förekomsten av en viss personlighetsstruktur, utan att förklara individers mottaglighet för antidemokratisk propaganda och deras beredskap att eventuellt ansluta sig till fascistiska rörelser. Fascistiska rörelsers uppkomst i historien är däremot en samhälllig fråga. Det handlar inte om, vilket författarna understryker redan från början, att reducera samhällliga problem till personlighetspsykologiska:

... det kan understrykas på nytt att personligheten huvudsakligen är en potential, en beredskap för ett beteende snarare än beteendet självt; fastän det består av dispositioner för att bete sig på ett särskilt sätt, kommer det beteende som verkligen uppträder alltid att bero på den objektiva situationen. När det handlar om antidemokratiska trender, behöver vi för att förstå villkoren för individuella uttryck förstå samhällets totala organisation.²²

19. Adorno et al. 1950, s. 6.

20. Adorno et al. 1950, s. 1.

21. Adorno et al. 1950, s. 1.

22. Adorno et al. 1950, s. 7.

Personligheten är bestämmande för ideologiska val, men den skall inte hypostaseras som det ytterst bestämmande.²³ Inte heller skall man förstå tesen om förhållandet mellan ideologi och personlighetsstruktur som att det råder ett kausalt förhållande mellan psykologi och ideologi, så att psykologi skulle vara orsak och ideologi verkan.²⁴ Lika lite gäller det omvända, att personlighetsstrukturen, när den väl utvecklats i individens historia, enbart skulle vara ett objekt för sin omgivning. Personlighetsstrukturen är en kapacitet för handling i förhållande till olika omgivningar. Begreppet kan förklara varför samma personer beter sig likadant i olika sociala omgivningar och personer i samma omgivningar beter sig olika.²⁵

Det teoretiska fundamentet för teorin om personlighetsstrukturen var förstås först och främst psykoanalysen.²⁶ Härifrån stammar teorin om behovstillfredsställelsens betydelse för personlighetsstrukturen liksom föreställningen om olika nivåer (*levels*) i individen. Individen uttrycker en rad uppfattningar, attityder och värden utåt, så att säga på ytan. Andra uppfattningar ger han eller hon uttryck för endast i vissa situationer, ytterligare andra endast med dem som står honom eller henne närmast. Individen har också en rad ”hemligheter” som han eller hon aldrig skulle yppa för någon och vissa av dem inte ens för sig själv. Slutligen finns det tankar som befinner sig på nivån för vad Freud kallade det omedvetna eller på gränsen till det omedvetna, vilka är så vaga att individen inte kan formulera dem för sig själv. Här kan det, menar författarna, finnas en ”beredskapsnivå” (*readiness level*) för individens potential till demokratiska eller antidemokratiska tankar och handlingar.²⁷

Frågan reser sig då hur dessa olika nivåer i individen kan nås och sammanlänkas, vilket också framhävs av författarna som en metodologisk utmaning.²⁸ Det är deras försök till lösning av detta problem som gav studien dess originella utformning i metodologiskt hänseende. De stod inför

23. Adorno et al. 1950, s. 5.

24. Adorno et al. 1950, s. 654.

25. Adorno et al. 1950, s. 6.

26. Adorno et al. 1950, s. 5.

27. Adorno et al. 1950, s. 4.

28. Adorno et al. 1950, s. 11.

uppgiften att utveckla tekniker för att dels kartlägga explicita åsikter, värderingar och attityder, dels avslöja ideologiska tendenser som är mer eller mindre undertryckta och endast visar sig indirekt, och slutligen för att lyfta fram krafter i de undersökta personernas omedvetna.²⁹ Lösningen var ett försök att kombinera studiet av grupper och individer.

Individer studerades med hjälp av intervjuer, vilka i sin tur bestod av ett ideologiskt och ett kliniskt avsnitt. De kliniska avsnitten kvantifierades och analyserades av Frenkel-Brunswik, medan de ideologiska underkastades kvalitativ analys i de kapitel av den färdiga boken som författades av Adorno ensam. Dessutom användes andra kliniska tekniker, dels projektiva frågor med öppna svar, dels tematiska apperceptionstest (TAT).³⁰ De öppna frågorna ingick i de frågeformulär som delades ut för gruppundersökningarna. Här ställdes också en rad bakgrundsfrågor om yrke, inkomst, politiska sympatier, religion etcetera.

För att studera grupper använde man sig av en befintlig teknik för studium och mätning av attityder genom påståenden med flera svarsalternativ som försökspersonerna fick välja mellan. Attitydstudier är per definition gruppstudier, eftersom endast de attityder kan studeras som kan mätas. Mätning kräver en skala och en sådan kan endast konstrueras för attityder som delas av flera, till skillnad från exempelvis mina attityder till händelser i mitt eget liv.

Meningen var att individ- och gruppstudierna skulle ömsesidigt befrukta varandra. För det första var tanken att resultaten från de kliniska studierna skulle kunna kvantifieras och överföras till gruppstudierna och omvänt att frågeformulären skulle kunna tillämpas på områden som annars hörde till det kliniska studiet. Dynamiska psykologiska teorier skulle kunna göra bruk av traditionella socialpsykologiska metoder och på så sätt kunna behandlas statistiskt, medan kvantitativa undersökningar skulle kunna göras mer psykologiskt meningsfulla genom att befruktas av teorier.³¹

För det andra var avsikten att individstudierna skulle ligga till grund för frågor som kunde användas i gruppstudierna, genom att man

29. Adorno et al. 1950, s. 11f.

30. *Thematic apperception test*, ett flitigt använt psykologiskt bildtest.

31. Adorno et al. 1950, s. 12.

noterade individernas mönster för opinioner, attityder och värden och försökte förstå de underliggande dynamiska faktorerna. I gruppstudierna försöker projektet upptäcka ideologiska konstellationer, vilka opinioner, attityder och värden som hör ihop, exempelvis om fördomar mot judar och svarta går hand i hand, eller om konservatism i ekonomiska och politiska frågor går ihop med etnocentrism i allmänhet. Man frågar också efter vilka faktorer i individers livshistorier och i deras nuvarande situation som oftast hänger ihop med en ideologisk konstellation. De individer som exemplifierade vanliga mönster av ideologiska konstellationer och faktorer i livshistorier och livssituationer hade prioritet för att väljas ut till intensiva studier i form av kliniska test och intervjuer.³² Den konkreta gången i undersökningen var alltså den att först med hjälp av frågeformulär identifiera potentiellt antidemokratiska och genuint demokratiska individer, vilka sedan togs ut till intervjuer och kliniska studier. På basis av dessa studier av individer reviderades formulären och processen gjordes om.³³

Den avdelning av frågeformulären som innehåller attitydundersökningarna utgörs av påståenden som ligger till grund för skalorna för att mäta ideologiska trender. Tre av dessa skalor, antisemitismskalan (A-S), etnocentrismskalan (E) och skalan för politisk-ekonomisk konservatism (PEC) mäter ytliga ideologiska tendenser. Den fjärde skalan, F-skalan (där F alltså står för fascism), utvecklades för att mäta djupare liggande antidemokratiska tendenser i personligheten.

Exkurs 1: Den kvantitativa studien

I bokens fem delar presenteras i tur och ordning de kvantitativa ideologistudierna, det vill säga konstruktionen och analysen av skalorna, därefter de kliniska intervjuerna, de tematiska apperceptionstesten, de kvalitativa ideologistudierna och slutligen en avdelning med mindre specialstudier av bland annat fångar och mentalpatienter. Men den verkliga ordningen var att skalorna hela tiden utvecklades och modifierades i växelspel med de kliniska testerna och intervjuerna. Med en

32. Adorno et al. 1950, s. 12.

33. Adorno et al. 1950, s. 12f.

något sliten och inte helt precis term som den kritiska teorin gärna brukade om sin egen position kunde man alltså tala om ett dialektiskt samspel mellan olika metoder.

Projektet experimenterade också hela tiden med att konstruera kortare skalor och därmed kortare formulär. Man arbetade sig efter hand ner från ett 78-punktsformulär till ett 40-punktsformulär, i vilka påståenden från samtliga fyra skalor hela tiden ingick. Arbetet med att distribuera formulären pågick under ett och ett halvt år, från januari 1945 till juni 1946. (Ett första försök med enbart en A-S-skala hade emellertid gjorts ett år tidigare av Levinson och Sanford.)³⁴ Sammanlagt insamlades 2 099 formulär från grupper av studenter, mentalpatienter, fångar, officerare under utbildning, krigsveteraner, fackförningsmedlemmar, medlemmar av föräldraföreningar, kyrkor, serviceklubbar (Rotary och liknande) med flera.³⁵ Som så ofta är fallet i denna typ av undersökningar blev i realiteten universitets- och collestudenter överrepresenterade. Författarna gör absolut inga pretentioner på representativitet för hela den amerikanska befolkningen, utan betraktar studien som en pilotstudie. Men de hävdar ändå att ”Studiens resultat kan förväntas stämma ganska väl för icke-judiska, vita, infödda medelklassamerikaner.”³⁶

De kliniska studierna och intervjuerna har en viss bias i jämförelse med frågeformulären, eftersom de var beroende av personernas vilja att delta. Fångar och mentalpatienter, vilka utgör speciella grupper i flera avseenden (fångarna på San Quentin hade de högsta värdena av alla grupper på E- och F-skalorna), tillhörde dem som var mest villiga att ställa upp. Ingen från serviceklubbarna ställde upp för intervju och kliniska test, vilket får anses vara en missräkning, eftersom dessa ofta hade höga värden på skalorna och bland dem fanns många så kallade samhälls stöttepelare.

34. Se Levinson & Sanford 1944. Mycket av teorin bakom och teknikerna för skalorna finns redan sammanfattade i denna artikel.

35. Se Adorno et al. 1950, s. 21, för mer detaljerad redogörelse för grupperna och deras storlek. Det framgår inte här om de 2 099 formulären innefattar de som sorterades bort, exempelvis på grund av att svaranden själv tillhörde en minoritetsgrupp.

36. Adorno et al. 1950, s. 23.

Exkurs 2: Likertskalan

I tekniskt hänseende är A-S-, E-, PEC- och F-skalorna konstruerade enligt en modifierad variant av den så kallade Likertmetoden. Denna metod innebär egentligen två saker. För det första är den en skalmetod, som går ut på att försökspersonerna får ta ställning till ett antal satser eller påståenden, såsom "Judar tycks föredra den mest luxuösa, extravaganta och sensuella livsstilen",³⁷ genom att välja mellan sex olika svarsalternativ: "helt enig, instämmer", "delvis enig, instämmer", "svagt enig, instämmer", "svagt oenig, instämmer ej", "delvis oenig, instämmer ej", "helt oenig, instämmer ej". Inget "vet ej"- eller "osäker"-alternativ gavs. Författarna till *The Authoritarian Personality* ansluter sig till uppfattningen att något sådant alternativ inte bör finnas med i formuläret, eftersom det när det tillåts tenderar att bli det mest frekventa svaret.³⁸ Utan ett sådant alternativ tvingas försökspersonerna att i högre grad ta ställning till påståendet. Svaren poängsätts på en skala från sju till ett, så att "helt enig, instämmer" som svar på en negativ sats av det ovanstående slaget, som anses uttrycka fördomar om judar, ger sju poäng, medan "helt oenig, instämmer ej", ger en poäng. Fyra poäng ges till uteblivna svar. Man experimenterade även med positiva satser, till exempel i den skala som undersökte politisk-ekonomisk konservatism. På ett "liberalt" påstående, såsom "Det är hela samhällets ansvar att genom statens försorg garantera var och en fullvärdig bostad, inkomst och fritid",³⁹ ger svaret "helt oenig, instämmer ej" sju poäng, eftersom det förutsätts att den som inte instämmer i det hyser konservativa värderingar, medan "helt enig, instämmer" på samma sats ger en poäng.

För det andra används Rensis Likerts metod för analys av påståendenas tillförlitlighet. Det innebär att man på enkel matematisk väg kan avgöra om ett påstående verkligen mäter det som det är tänkt att mäta genom att räkna ut dess diskriminationsförmåga (förkortat D.P., efter *discriminatory power*), vilket i detta fall innebär dess förmåga att verkligen skilja mellan fördomsfulla och fördomsfria individer. D.P. uttrycker

37. Exemplet från Adorno et al. 1950, s. 63. Det är den första satsen i den första skalan för mätning av antisemitism som presenteras i boken.

38. Adorno et al. 1950, s. 71.

39. Adorno et al. 1950, s. 158.

alltså det enskilda påståendets korrelation med hela skalan. Det hänger ihop med ett annat värde, gruppgenomsnittet, vilket är lika med hela gruppens genomsnittliga poäng på ett påstående. I en grupp av svarande utgör den fjärdedel som fått högst poäng på de sammantagna påståendena *high scorers*, medan den fjärdedel som fått lägst poäng utgör *low scorers*. (Jag kallar dem i fortsättningen för ”höga” och ”låga”.) D.P. mäter hur de höga och låga varierar runt gruppgenomsnittet. För att avgöra om ett yttrande som det ovan citerade om judars påstådda extravaganta livsstil, vilket är tänkt att falla under föreställningen om judarna som ett moraliskt hot (till skillnad från politiskt, ekonomiskt eller religiöst),⁴⁰ verkligen är användbart för att mäta de svarandes grad av antisemitism, räknar man ihop de högas respektive de lågas genomsnittliga poäng på detta påstående. Skillnaden mellan de högas och lågas genomsnitt uttrycker påståendets D.P. Ju större skillnad mellan dem, desto högre D.P. Ger ett påstående låg D.P. bör det sorteras ut från skalan eller eventuellt omformuleras. Ger det en negativ D.P., så att den låga fjärdedelen har högre poäng på det än den höga, innebär det att påståendet bör poängsättas i omvänd ordning.

På det aktuella yttrandet har den första gången det testas (på en grupp kvinnliga studenter) den höga fjärdedelen 4,44 poäng i snitt, den låga 2,03. Det ger en D.P. på 2,41. Gruppgenomsnittet är 3,11. Eftersom det idealiska gruppgenomsnittet ligger kring 4,0 och D.P. är aningen låg, tillhör inte detta påstående dem som gav det allra mest tillfredsställande resultatet, även om det var gott och väl över minimistandarden för att vara acceptabelt.⁴¹ Ett mer tillfredsställande resultat gav ett yttrande som ”Judisk makt och kontroll över pengaangelägenheter är helt opropor­tionerlig mot antalet judar i befolkningen som helhet.” Detta yttrande, som uttrycker en uppfattning av judarna som ett ekonomiskt hot, har ett gruppgenomsnitt på 3,80. Den höga fjärdedelens snitt är 5,33, den låga 2,30. D.P. är 3,03. Ett annat lyckat yttrande är ”Jag kan knappast föreställa mig att jag gifter mig med en jude.” Det har ett gruppgenomsnitt på 4,22, 6,58 för de höga, 2,30 för de låga och en D.P. på 4,28. Siffrorna visar att de höga nästan uteslutande svarar instämmande på dessa yttranden, medan

40. Adorno et al. 1950, s. 82.

41. Adorno et al. 1950, s. 81.

de låga nästan uteslutande avvisar dem. Det innebär att de korrelerar väl med skalan som helhet och att de diskriminerar mellan fördomsfulla och fördomsfria. Ambitionen är emellertid inte att korrelationen skall vara perfekt. Alla höga respektive låga är inte helt konsekventa i sina svar. De flesta svaranden avviker i sina svar på ett eller flera yttranden från sitt allmänna mönster. Ett positivt instämmande på en enskild antisemitisk sats är inte heller ett otvetydigt tecken på antisemitism, och omvänt är ett avståndstagande ingen garanti för fördomsfrihet. Det avgörande är den totala poängen för en individ på skalan och hur han eller hon förhåller sig till gruppen.⁴²

Kritik av *The Authoritarian Personality*

Den auktoritära personligheten, så som den framstår i den undersökta populationen, karaktäriseras av starka försvarsmekanismer, tendenser till projektion av sina inre konflikter på yttrevärlden (exempelvis på andra grupper än den egna), en allmänt rigid personlighetsstruktur och en avsaknad av ett spontant och levande förhållande till andra människor. Han eller hon är konformistisk i sin syn på sociala roller och könsroller, i sin betoning av korrekt yttre beteende, framgång, hälsa och renlighet. Han är fixerad vid makt, ser världen i hierarkier och erkänner allt och alla som är starkare än han själv. Han kan sammanfattas som en utpräglad ”cyklistnatur”, för att använda ett uttryck som Adorno gärna tog till, en som slickar uppåt och sparkar neråt.⁴³ Den psykologiska dynamiken bakom den auktoritära personligheten kan allmänt härledas till ett försvagat jag och olösta konflikter mellan detet och överjaget.⁴⁴

Två typer av kritik har ofta förekommit mot denna ansats som har gått ut på att man skulle vara ute efter att ensidigt förklara nazismen psykologiskt. Innebär, för det första, inte uppdelningen i *high scorers* och *low scorers* och tillämpningen av en psykoanalytisk ansats en risk för patologi-

42. Adorno et al. 1950, s. 82.

43. Se t.ex. Horkheimer & Adorno 2003, s. 368.

44. Bäst summeras den auktoritära personlighetens drag av Adornos kollega Frenkel-Brunswik i Adorno et al. 1950, s. 471–486, avsnitt B och C i kapitel XIII, varav det längre avsnittet (C) nu finns översatt till svenska, se Frenkel-Brunswik i denna volym. Se även Horkheimer & Adorno 2003.

sering, en uppdelning av de fördomsfulla och fördomsfria i sjuka och friska, de politiskt inkorrekta som psykiskt defekta och de politiskt korrekta som libidinöst sunda enligt den psykoanalytiska modellen? ”Vi”, de fördomsfria och friska, skulle kunna skjuta ifrån oss varje tanke på att ha någon som helst likhet med ”dem”, de fördomsfulla och sjuka. Och, för det andra, negligerar inte den psykologiska förklaringen alla sociala, ekonomiska och politiska omständigheter?

Kritik av detta slag har riktats mot *The Authoritarian Personality* sedan den utkom, trots att författarna från början uttryckt att detta inte var deras avsikt. Adorno fick också bemöta sådan kritik flera gånger under sin livstid.⁴⁵ En variant av den har framförts av Zygmunt Bauman i hans uppmärksammade och i övrigt mycket förtjänstfulla studie av förintelsen och moderniteten, *Auschwitz och det moderna samhället*, ett arbete som i sin rationalitetskritik i övrigt tycks stå i inte så liten skuld till den äldre kritiska teorin, utan att denna skuld någonstans i boken görs explicit. Bauman presenterar däremot en ren karikatyr på teorin om den auktoritära personligheten. Adorno och hans medarbetare uteslöt, menar Bauman, sociala faktorer eftersom de inte tillmätte dem någon betydelse. ”För Adorno och hans kolleger var nazismen grym eftersom nazisterna var grymma. Och nazisterna var grymma eftersom grymma människor var benägna att bli nazister.”⁴⁶ ”Världen var enligt Adornos synsätt indelad i personer som var födda till protonazister och personer som kunde bli deras offer.”⁴⁷ Bauman belägger inte sin kritik med en enda hänvisning till *The Authoritarian Personality*.

För det första är det obestriddligen sant att *The Authoritarian Personality* uttryckligen bortser från sociala, ekonomiska, historiska och politiska faktorer för att koncentrera sig på psykologiska. Att framföra detta som en kritik är att slå in öppna dörrar.⁴⁸ Det ligger i de begränsningar som författarna själva satt upp för studien. Det är inte samma sak som

45. Se t.ex. Horkheimer & Adorno 2003, s. 361.

46. Bauman 1994, s. 213.

47. Bauman 1994, s. 214.

48. Dessutom skulle samma kritik, för att bara ta upp personen och aldrig de sociala förhållandena, kunna framföras mot Hannah Arendts Eichmannbok (Arendt 2013). Det gör emellertid aldrig Bauman, som tvärtom sätter Arendts bok mycket högt och bygger mycket i sin egen studie på den.

att hävda att psykologin skulle utgöra den enda förklaringen och att andra perspektiv skulle vara överflödiga. Det är ett triviale sätt att missförstå en forskningsansats att tro att fokuseringen på en dimension nödvändigtvis innebär att man skulle underskatta andra. Undersökningen av potentialen hos personer för att ansluta sig till en rörelse är inte det samma som att ersätta förklaringar av denna rörelsens historiska, ekonomiska och sociala uppkomst. Det är endast en delförklaring och ett komplement och den förutsätter snarare än utesluter en teori om den samhälleliga totaliteten.⁴⁹

Författarna menar emellertid att det är oundvikligt att *inte* dra in psykologiska frågeställningar. Givet de sociala, ekonomiska och politiska omständigheterna så måste en totalitär rörelse som nazismen också kunna appellera till levande människor. Vad får dem att gå med och stödja denna rörelse utan att skrämmas till underkastelse, utan tvärtom genom att aktivt samverka? Det räcker då inte med att säga att anhängarna följer sina ekonomiska intressen. Nazisterna appellerade i själva verket inte till rationella egenintressen utan till emotionella behov, till irrationella krafter i individen som inte kan härledas till hennes sociala situation.⁵⁰ Välkända exempel på mobilisering av sådan irrationalitet är olika typer av rasism och hets mot minoriteter. Den bild av judarna som uttrycks i antisemitens åsikter har till exempel sällan med de verkliga judarnas egenskaper att göra. Rötterna till vanföreställningen skall snarare sökas hos subjektet självt.⁵¹

Därmed inte sagt att någon har påstått att den fascistiska faran kan bekämpas med psykologisk behandling. Inte heller är de fördomsfulla sjuka i vanlig mening eller nödvändigtvis missanpassade. Tvärtom betonar Adorno att de *ofta* är mer välanpassade, ”bättre ’anpassade’”, än de fördomsfria.⁵² Föremålet för studien är i själva verket den sociala konformismen, inte avvikelserna. De auktoritära som undersöks är de mest

49. Se t.ex. det utbrutna citatet ovan på s. 31 från Adorno et al. 1950, s. 7. Horkheimer och Adorno drar upp grunddragen till en teori om den samhälleliga och historiska bakgrunden till antisemitismen i *Upplýsningens dialektik*, i kapitlet ”Antisemitismens element. Upplýsningens gränser” (Horkheimer & Adorno 2012).

50. Adorno et al. 1950, s. 9–10.

51. Adorno et al. 1950, s. 2.

52. Adorno et al. 1950, s. 748, i kapitel XIX som nu finns översatt till svenska, se Adorno i denna volym, s. 53.

extrema på en skala där alla undersökta befinner sig. De mest extrema valdes ut för att individer med vissa egenskaper som även återfinns i varierande omfattning bland *low scorers* och i den stora mittgruppen (vilka utgör hälften av den undersökta populationen), skulle kunna studeras i ”ren” form. Den auktoritära besitter alltså i högre grad än andra egenskaper som vi alla delar i större eller mindre omfattning, såsom tendenser till projektioner, fördomar, konflikter med föräldra- och auktoritetsfigurer, ambivalens i förhållande till konventioner och så vidare. Den auktoritära personligheten är med andra ord släkt med oss själva. Han eller hon är du och jag och kan alltså i Hannah Arendts terminologi just sägas vara ytterst *banal* eller trivial; en välbekant gestalt utan något som helst demoniskt djup att blicka ner i.

Adorno har också bemött kritiken att uppdelningen i fördomsfulla och fördomsfria är en sådan schematisk uppdelning av världen i ”räddade och fördömda” som i själva verket är utmärkande för den fördomsfulla karaktären. Det var, menar Horkheimer och Adorno i en senare kommentar, ”inte den minsta bland studiens uppgifter att genom vaken självkritik bemöta denna fara som ligger i dess eget betraktelsesätt”.⁵³ Stereotypi i tänkandet är ett socialt och kulturellt fenomen som drabbar alla i det moderna samhället, vilket har en inneboende standardiserande tendens,⁵⁴ och det går även att finna en rigid typ bland de fördomsfria.⁵⁵

Typologierna

Den kvantitativa uppdelningen av materialet i auktoritära och icke-auktoritära kan tyckas alltför schematisk. I de av Adorno själv författade kvalitativa kapitlen i boken utvecklar han och nyanserar bilden. Det är naturligtvis inte så att det bara finns *en* typ av personlighet som bär upp en totalitär rörelse. Bakom det som grovt kan karaktäriseras som en auktoritär personlighet döljer sig ett antal olika lösningar av psykodynamiska processer. Adorno ställer, utifrån intervjumaterialet med både *high*

53. Horkheimer & Adorno 2003, s. 370.

54. Jfr Adorno et al. 1950, s. 747; Adorno i denna volym, s. 52.

55. Adorno utarbetar, liksom för *high scorers*, också ett antal typologier för *low scorers* av vilka han betecknar en som ”den ’rigida’ med låga poäng”. Adorno et al. 1950, s. 771; Adorno i denna volym, s. 83.

scorers och *low scorers*, upp ett antal typer eller syndrom som ytterligare nyanserar bilden av den auktoritära personligheten.⁵⁶ Adorno avser inte att skapa statistiska typologier eller Weberska idealtyper. Avsikten är att sammanföra drag och dispositioner på ett sådant sätt att det kan påvisas ha någon mening att just dessa uppträder tillsammans. Även avvikelser från den genuina typen skall då kunna påvisas vara meningsfulla. De olika dragen skall kunna härledas från vissa grundläggande former av underliggande psykiska konflikter och olika lösningar på dessa konflikter. Typologierna skall också vara kritiska i den mening att de uttrycker en tilltagande standardisering av mänskligt beteende till följd av social repression.

Den auktoritära personlighetstypen var ursprungligen en enda, den av Fromm konstruerade "auktoritärt-masochistiska karaktären".⁵⁷ Adornos typologi delar upp denna i sex stycken olika syndrom eller typer som han funnit i materialet bland *high scorers*, av vilka en är identisk med den ursprungliga karaktären.⁵⁸ Dessa kallas för 1) "ytlig förbittring", 2) "det 'konventionella' syndromet", 3) "det 'auktoritära' syndromet", 4) "rebellen och psykopaten" (eller "tuffingen"), 5) "excentrikern" och 6) "den 'manipulativa' typen". Det är den andra, tredje och sjätte typen som framför allt är intressanta i detta sammanhang. Innan jag går in på en utförligare redogörelse för dessa tre skall jag bara helt kort redogöra för vad som karaktäriserar de övriga.

"Excentrikern" är en figur som vänder sig inåt i upptagenhet av sin "själ". Psykologiskt uttryckt har han helt avvisat realitetsprincipen och blir lätt offer för självöverskattning. Excentrikerna har paranoida drag och har en tendens att bilda sekter för att bekräfta varandra. De kännetecknas av halvbildning och blir gärna anhängare av rasteorier. Deras bild av judarna är konspiratörerna från Sions vises protokoll. Typen återfinns enligt Adorno framför allt bland äldre kvinnor och män som är socialt isolerade. (Man kan undra om inte dagens spridning av "gnostisk" själv-

56. Adorno et al. 1950, kapitel XIX; Adorno i denna volym.

57. Fromm 1936, s. 110.

58. Se i det följande Adorno et al. 1950, s. 753–771; Adorno i denna volym, s. 59–82. Jag utelämnar exakta hänvisningar på något undantag när i det följande, eftersom det går att hitta de relevanta passagera med hjälp av avsnittets underrubriker.

centrerad andlighet och konspirationsteorier inom den så kallade new age-kulturen betyder att den excentriska typen blivit vanligare?)

”Rebellen” präglas av ett blint hat mot alla auktoriteter. Han är en nihilistisk kondottär, en *rebel without a cause*, som agerar när tillfället ges. Ett historiskt exempel är SA-ledaren Ernst Röhm. Han återfinns bland arbetslösa och inom äventyrliga yrkesgrupper som medvetet uppsöker faran (kolonisateurer, legosoldater, racerförare, flygare etcetera). Psykologiskt har han helt och hållet undvikit den ambivalenta identifikation med fadersfiguren som karaktäriserar ett syndrom som det auktoritära och hans externaliserade överjag kan därför utan vidare intas av en annan auktoritet. Det Adorno kallar för ”tuffingen” eller ”psykopaten” är en extremvariant av syndromet.

”Den ytligt förbittrade” är inte en psykologisk typ i egentlig mening, eftersom de fördomsfulla stereotyperna här framstår som mindre ”libidiniserade” än i övriga fall. Det rör sig om personer som kan uppvisa mer eller mindre rationella motiv, oftast av ekonomisk art, för sina fördomar. Fördomarna är oftast rent mekaniskt och okritiskt övertagna, men saknar aggressiva inslag. Exemplet Adorno ger är en medelålders kvinna som gift sig med en välbärgad börsmäklare, men som med börskraschen och depressionen fått erfara ett anseeligt fall i ekonomisk standard och social status. Hon är starkt fördomsfull mot olika minoriteter och känner sig hotad av det ökade judiska inslaget i sin stadsdel, men hennes attityder har inget projektivt eller straffande över sig, utan är strikt ekonomiskt motiverade.

”Det ’konventionella’ syndromet” utgörs liksom ”den ytligt förbittrade” av stereotyper som övertagits utifrån men integrerats i en allmänt konformistisk personlighet: männen betonar ett he-man-ideal, kvinnor lägger vikt vid prydighet och feminina drag. Det saknas här direkt aggressivitet men det handlar mindre om missnöje, såsom i ”ytlig förbittrings”-syndromet och mer om identifikation med den egna gruppen och ett accepterande av rådande normer. Fördomarna är inte rationella på så sätt att de har någon relation till egna erfarenheter. De ”konventionella” övertar och accepterar dem som en del av den allmänna ”ansändighet” som man ansluter sig till. Psykologiskt sett är den konventionelles överjag aldrig fast etablerat utan står under yttre representanters inflytande.

Exemplet är en trettioårig svetsare som är uttalat stolt över sin yrkeskicklighet och nöjd med sin egen situation. Hans konventionalism riktar sig mot "extremer". Han är medlem av samfundet Kristen Vetenskap, eftersom religion är nödvändig för att motverka "överdrifter" som att spela och dricka. Han uppfattar judar och svarta som "utgrupper", han avvisar kontakter med dem och betonar deras "klanbeteende". Han vill avvisa judiska emigranter (det vill säga flyktingar som söker sig till USA) och förordar särskilda judiska skolor.

"Det 'auktoritära' syndromet" är det som överensstämmer med vad Fromm tidigare betecknat som auktoritär-masochistisk eller sado-masochistisk karaktär. Det har sitt ursprung i en lösning av oidipuskonflikten där kärleken till modern förbjuds av en straffande fader. Här kombineras extern social repression med intern repression av driftimpulser. Yttre våld görs till inre. Endast på detta sätt kan individen internalisera sociala normer. Överjaget får en irrationell prägel och social anpassning kan endast ske till priset av att subjektet finner njutning i underkastelse och underordning. Hatet till fadern har transformerats till kärlek och spaltats upp i sadism och masochism. "Utgruppen", exempelvis judarna, blir föremål för hatet mot fadern och tillskrivs samma drag: kyla, dominans, sexuell rivalitet. Den blinda tron på auktoritet kombineras med beredskap att attackera de som anses svaga och är socialt acceptabla som offer.

Den "auktoritäre" är också en utpräglad konformist, men till skillnad från den konventionelle, som är nöjd med sin sociala situation, aspirerar han på en högre position än vad han har. Exemplet, en skiftförman, identifierar sig klart med dem som är över honom i hierarkin och uttrycker sociala ambitioner. Hans religiositet har tvångsmässiga och straffande drag, de som inte lever i enlighet med kristendomen skall förgås. Samtidigt uppvisar hans rigida överjag ambivalenta drag: otrohet i äktenskapet är acceptabelt om det inte avslöjas, "... eftersom några av de mest respekterade människorna gör det, måste det vara acceptabelt", men om det avslöjas är det fel. Den auktoritäre har samma rigida bild av judarna som den konventionelle, de har för honom vissa oföränderliga drag, men han upplever dem som ett hot framför allt i termer av deras förmåga att tillägna sig kontroll.

”Den ’manipulativa’ typen” till sist, vilken Adorno tillmätte störst betydelse, kallas potentiellt den farligaste. Han uppvisar en ”tvångsmässig överrealism” som betraktar världen administrativt, allt och alla behandlas som objekt som skall hanteras. Han lägger vikt vid att ”göra saker”. Medan han saknar objektladdning och emotionella band så är däremot alla tekniska ting i egenskap av verktyg laddade med libido. Syndromet finns bland affärsmän och tekniker, men också, menar Adorno (detta är skrivet några år efter kriget) bland flera ledande nazistiska antisemiter i Tyskland, av vilka han namnger Heinrich Himmler, såsom representativ:

Deras nyktra intelligens, tillsammans med deras nästan totala avsaknad av några som helst affekter gör dem till de kanske mest skoningslösa av alla. Deras organiserade sätt att betrakta saker förutbestämmer dem till totalitära lösningar. Deras mål är konstruktionen av gaskammare snarare än pogromen. De måste inte ens hata judarna: de ”hanterar” dem med administrativa medel utan några personliga kontakter med offren. Antisemitismen är reifierad, en exportartikel: den måste ”fungera”. Deras cynism är nästan komplett: ”Den judiska frågan kommer att lösas strikt enligt lagen” är det sätt på vilket de talar om den kalla pogromen.⁵⁹

Referenser

- Ackerman, Nathan W. & Marie Jahoda (1950) *Anti-Semitism and Emotional Disorder: A Psychoanalytic Interpretation*. Harper & Brothers: New York.
- Adorno, Theodor W. (2003) ”The Psychological Technique of Martin Luther Thomas’ Radio Addresses”, i *Gesammelte Schriften*, band 9, *Soziologische Schriften II*. Suhrkamp: Frankfurt am Main.
- Adorno, Theodor W., Else Frenkel-Brunswick, Daniel J. Levinson & R. Nevitt Sanford (1950) *The Authoritarian Personality*. Harper & Brothers: New York.
- Arendt, Hannah (2013) *Den banala ondskan: Eichmann i Jerusalem*. Daidalos: Göteborg.
- Bauman, Zygmunt (1994) *Auschwitz och det moderna samhället*. Daidalos: Göteborg.
- Bettelheim, Bruno & Morris Janowitz (1950) *Dynamics of Prejudice: A Psychological and Sociological Study of Veterans*. Harper & Brothers: New York.
- Brown, Roger (1965) *Social Psychology*. The Free Press: New York.
- Christie, Richard & Peggy Cook (1958) ”A guide to published literature relating to The Authoritarian Personality through 1956”, *The Journal of Psychology*, 45:2. <https://doi.org/10.1080/00223980.1958.9916248>
- Christie, Richard & Marie Jahoda (red.) (1954) *Studies in the Scope and Method of ”The Authoritarian Personality”*. The Free Press: Glencoe.

59. Adorno et al. 1950, s. 767–768; Adorno i denna volym, s. 78.

- Fromm, Erich (1936) "Sozialpsychologischer Teil", i Institut für Sozialforschung, *Studien über Autorität und Familie: Forschungsberichte aus dem Institut für Sozialforschung*. Felix Alcan: Paris.
- Glazer, Nathan (1950) "The Authoritarian Personality in profile", *Commentary*, 9:6.
- Horkheimer, Max & Theodor W. Adorno (2003) "Vorurteil und Charakter", i Theodor W. Adorno, *Gesammelte Schriften*, band 9, *Soziologische Schriften II*. Suhrkamp: Frankfurt am Main.
- Horkheimer, Max & Theodor W. Adorno (2012) *Upplysningens dialektik: Filosofiska fragment*. Tredje upplagan. Daidalos: Göteborg.
- Institut für Sozialforschung (1941) "Research project on anti-semitism", *Studies in Philosophy and Social Science*, 9:1.
- Levinson, Daniel J. & R. Nevitt Sanford (1944) "A scale for the measurement of anti-Semitism", *The Journal of Psychology*, 17:2. <https://doi.org/10.1080/00223980.1944.9917200>
- Levinson, Daniel J. & R. Nevitt Sanford (1982) "Preface to the abridged version", i Theodor W. Adorno, Else Frenkel-Brunswik, Daniel J. Levinson & R. Nevitt Sanford, *The Authoritarian Personality*. Förlortad upplaga. Norton: New York.
- Löwenthal, Leo & Norbert Guterman (1949) *Prophets of Deceit: A Study of the Techniques of the American Agitator*. Harper & Brothers: New York.
- Massing, Paul W. (1949) *Rehearsal for Destruction: A Study of Political Anti-Semitism in Imperial Germany*. Harper & Brothers: New York.
- Ramsay, Anders (2005) *Upplysningens självreflexion: Aspekter av Theodor W. Adornos kritiska teori*. Sociologiska institutionen, Lunds universitet.
- Titus, Edwin H. & E. P. Hollander (1957) "The California F-scale in psychological research: 1950–1955", *Psychological Bulletin*, 54:1. <https://doi.org/10.1037/h0045591>
- Wiggershaus, Rolf (1986) *Die Frankfurter Schule: Geschichte, theoretische Entwicklung, politische Bedeutung*. Carl Hanser Verlag: München.

Moderna klassiker

Theodor W. Adorno

Minima Moralia

Arkiv förlag

Skrivna åren 1944–47 under Theodor W. Adornos landsflykt i USA sträcker sig texterna i *Minima Moralia* över de mest skiftande ämnesområden, från ytterst privata erfarenheter till allmänna problem av filosofisk, politisk och estetisk art.

Här ger Frankfurtskolans främste företrädare sin personliga formulering av den ”kritiska teorins” civilisationskritik, i dess karaktäristiska blandning av bottenlös pessimism och trotsigt motstånd.

I denna nya upplaga av Adornos teoretiska och litterära mästerverk ingår även de tio postumt utgivna texter, kända som ”Flaskpost”, som numera räknas till verket samt en nyskriven inledning av sociologen Anders Ramsay.

»Läs mer om boken på www.arkiv.nu«

ANNONS

DE INTELLEKTUELLAS FÖRRÄDERI?

INTELLEKTUELLT UTBYTE MELLAN
SVERIGE OCH TREDJE RIKET

MARIA BJÖRKMAN,
PATRIK LUNDELL &
SVEN WIDMALM
(RED.)

Arkiv förlag
flexoband
370 sidor

MED BIDRAG FRÅN:
Birgitta Almgren
Maria Björkman
Maja Hagerman
Bibi Jonsson
Ola Larsmo
Olof Ljungström
Patrik Lundell
Benjamin G. Martin
Henrik Rosengren
Sven Widmalm
Andreas Åkerlund
Johan Östling

»Läs mer om boken på www.arkiv.nu«